

УДК 631.11.003.13 (477.63)

Т. В. Мазана,
ст. викладач кафедри менеджменту та публічного управління,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро
В. П. Ткаченко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро

СТАН АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

T. Mazana,
senior lecturer organizational of management,
department Dnipropetrovsk State University of Agriculture and Economics, Dnipro
V. Tkachenko,
Ph.D., assistant professor of organizational management,
department Dnipropetrovsk State University of Agriculture and Economics, Dnipro

STATE OF AGRICULTURAL PRODUCTION AND PRIORITY TASKS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Внаслідок відсутності чітко розробленого механізму та практичних навичок адаптації до ринкового середовища, аграрні підприємства перебувають у досить нестабільному стані. Ринкова економіка вимагає від сільськогосподарських товаровиробників не просто виробити найбільше продукції відповідної якості, а й зробити цей процес ефективним. У статті проаналізовано сучасний стан виробничого потенціалу підприємств та динаміку аграрного виробництва основних галузей за категоріями господарств. Проведено аналіз показників валового виробництва галузей рослинництва і тваринництва та показників забезпеченості господарств матеріально-технічними засобами та трудовими ресурсами. Виявлено основні пріоритетні завдання економічного розвитку аграрного виробництва країни.

As a result of the absence of a clearly defined mechanism and practical skills to adapt to the market environment, agricultural enterprises are in quite unstable condition. Market economy requires not only agricultural producers to develop products of appropriate quality, but also to make the process more effective. The article analyzes the current state of the production capacity of enterprises and dynamic of agricultural production of the main branches according to the categories of farms. The analysis of gross production areas of crop and livestock indicators as well as indicators of logistical means and human resources has been made. The main priority tasks of economic development of agricultural production of the country have been defined.

Ключові слова: аграрне виробництво, виробничий потенціал, галузь, рослинництво, тваринництво, матеріально-технічне забезпечення.

Key words: agrarian, production, productive potential, industry, plant-grower, stock-raising, logistical support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Тенденції сучасної ринкової економіки вимагають від сільськогосподарських товаровиробників не просто виробити найбільше продукції відповідної якості, а й зробити цей процес ефективним. Залежно від того, наскільки

високою є ефективність функціонування підприємства, значною мірою залежить і міцність цього підприємства на ринку, тобто — його конкурентоспроможність, що проявляється у його конкурентній позиції. Досягнення високого рівня конкурентоспроможності аграрних

Таблиця 1. Динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур за категоріями господарств, тис. т

Показник	2010	2012	2014	2015	2015 у % 2010
Сільськогосподарські підприємства					
Зернові культури	9779	36075	49902	46507	156,2
Цукрові буряки (фабричні)	2663	16838	14599	9554	75,4
Соняшник	5586	7131	8682	9549	170,9
Картопля	483	757	759	456	94,4
Овочі	964	1434	1341	1282	133,0
Плоди та ягоди	287	369	332	412	143,6
Виноград	260	293	241	206	79,2
Господарства населення					
Зернові культури	9492	10141	13957	13619	143,5
Цукрові буряки (фабричні)	1086	1601	1135	777	71,5
Соняшник	1186	1256	1452	1632	137,6
Картопля	8222	22493	22934	20383	111,9
Овочі	7158	8583	8297	7932	110,8
Плоди та ягоди	1460	1640	1667	1741	119,2
Виноград	148	163	195	180	121,6

Джерело: за даними Держкомстату [4].

підприємств забезпечить розвиток економіки інших галузей країни, що сприятиме загальному підвищенню економічного розвитку всього агропромислового комплексу країни. Головне при цьому — зробити вибір організаційно-правових форм господарювання, які б давали можливість ефективно використовувати ресурсний потенціал підприємства на основі інтенсифікації, науково-технічного прогресу й інновацій, упровадження передового досвіду практичної діяльності кращих аграрних підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Окремі питання конкурентної політики, забезпечення конкурентоспроможності підприємницьких структур аграрного сектора економіки знайшли відображення у працях В. Месель-Веселяка, П. Саблука, М. Маліка, І. Червена, Л. Євчук, О. Школьного та ін. За визначенням М. Маліка та О. Нужної "Конкурентоспроможність аграрного підприємства — це здатність суб'єктів економічної діяльності аграрної сфери пристосовуватись до нових умов господарювання, використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі на ринках сільськогосподарської продукції та послуг, максимально ефективно використовувати земельні ресурси, якомога повніше задовольняти потреби покупця шляхом аналізу структури ринку і гнучко реагувати на зміну його кон'юнктури" [2].

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз основних галузей аграрного виробництва за категоріями господарств, які створюють певну комплексність у

використанні трудових, земельних та матеріальних ресурсів на селі, визначення пріоритетних завдань економічного розвитку в АПК країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За останні п'ять років відбувається загальне скорочення підприємств усіх організаційних форм господарювання. Це пояснюється як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами. В структурі діючих господарств найбільшу частку займають фермерські господарства. Підприємства розділені за розміром сільгоспугідь, найбільшу питому вагу (23,8 %) мають у своєму складі від 20 до 50 га землі, відповідно 13,4 % від 100 до 500 га, 8,5 % від 10 до 20 га і 2,1 % від двох до трьох тисяч гектарів. За цей період скоротились підприємства за розміром землі до п'яти гектарів на 1,8 в.п., відповідно від 20 до 50 га на 0,5 в.п., від двох до трьох тис. га на 0,3 в.п. Проте збільшується кількість підприємств за розміром землі до 10 тис. га, від 100 до 500 га, та від 50 до 100 га відповідно на 0,1, 0,7 та 0,9 в.п.

Виробництво в сільському господарстві технологічно поєднується на галузях рослинництва і тваринництва, створює певну комплексність у використанні трудових, земельних та матеріальних ресурсів на селі. Абсолютна більшість сільськогосподарських підприємств країни займається виробництвом продукції рослинництва, на її долю по роках припадає від 63,9 до 70,3%. Найбільшу питому вагу в структурі продукції рослинництва займають зернові культури (26,6 %), технічні (21,0 %), картопля, овочі і баштанні (17,8 %). Головним критерієм діяльності підприємства залишаються валові збори. В таблиці 1 наведена динаміка ви-

Таблиця 2. Динаміка виробництва основних видів продукції тваринництва, тис. т

Показник	2010	2012	2014	2015	2015 у % 2010
Господарства усіх категорій					
М'ясо (у забійній вазі)	2059	2210	2360	2323	112,8
Молоко	11249	11378	11133	10615	94,4
Яйця, млн шт.	17052	19110	19587	16783	98,4
Вовна, т	4192	3724	2602	2270	54,2
Сільськогосподарські підприємства					
М'ясо (у забійній вазі)	1134	1271	1452	1464	121,1
Молоко	2217	2535	2648	2669	120,4
Яйця, млн шт.	10249	11977	12536	9762	95,2
Вовна, т	710	556	379	314	44,2
Господарства населення					
М'ясо (у забійній вазі)	925	939	908	859	92,9
Молоко	9032	8843	8485	7946	88,0
Яйця, млн шт.	6803	7133	7051	7021	103,2
Вовна, т	3482	3168	2223	1956	56,2

Джерело: за даними Держкомстату [4].

робництва основних сільськогосподарських культур за категоріями господарств.

Основними стратегічними культурами залишаються технічні та зернові як для сільськогосподарських підприємств, так і для господарств населення, їх валові збори за звітний період збільшились. Проте виробництво картоплі та винограду збільшується за рахунок господарств населення.

Отримати максимальний врожай та одночасно підвищити якість зерна покликана система добрив. Проте дефіцит добрив у поточному році в розмірі 34 % може привести до втрати 2,5 млрд доларів експортної виручки. Про це повідомляють аналітичні дослідження Федерації роботодавців України та Союз хіміків України. Недостача 278 тис. т аміачної селітри, 140 тис. т карбамідо-аміачної суміші та 258 тис. т карбаміду виникло внаслідок простою вітчизняних хімічних підприємств та припинення поставок з закордону. Поставки імпортованих добрив по демпінговим цінам призвели до нечесної конкуренції, внаслідок чого вітчизняні підприємства вимушені були припинити виробництво. Проте імпортери не в змозі задовольнити попит і ліквідувати дефіцит.

Другою не менш важливою галуззю аграрного виробництва залишається тваринництво. Внаслідок того, що галузь є складною і енерговитратною в структурі виробництва сільськогосподарської продукції, на її долю приходиться

біля 30 %. Із всіх витрат: матеріальних, трудових, енергетичних визначених в грошовому вираженні, які скеровані на максимальне отримання якісного та доступного продукту, важливе місце відводиться тварині. Внаслідок відсутності чітко розробленого механізму та практичних навиків адаптації до ринкового підприємницького середовища, окремі тваринницькі підгалузі перебувають у досить нестабільному стані. Чисельність поголів'я сільськогосподарських тварин, тобто базис галузі, протягом тривалого періоду коливається і немає натяку на стабільність. Поголів'я великої рогатої худоби у всіх категоріях господарств за останній період скоротилось майже на 17 %, основна частка його зосереджена в господарствах населення — 66,1 %. Господарства населення у 2015 р. нараховували 76,7 % корів, проте в силу різних обставин ця категорія господарств скоротила поголів'я на 4,3 в.п. більше, ніж сільськогосподарські підприємства. За останні п'ять років тільки в сільськогосподарських підприємствах збільшилось поголів'я птиці, свиней та кролів відповідно на 1,3, 2,2 та 73,8 %. Спад поголів'я великої рогатої худоби намагаються компенсувати ростом середньодобового приросту, за рахунок чого в 2015 р. в сільськогосподарських підприємствах на 21,1 % зросло виробництво м'яса у забійній вазі. По всім категоріям господарств ріст цього показника склав 12,8 %. За рахунок росту майже на

Таблиця 3. Динаміка наявності основних видів сільськогосподарської техніки

Види техніки	2010	2012	2014	2015	Техн. потреба	2015 до	
						2010, %	потреби, %
Трактори, тис. шт.	151,3	150,7	130,8	127,9	420	84,5	30,5
Зернозбиральні комбайни, тис. шт.	32,8	32,0	27,2	26,7	112	81,4	23,9
Кукурудозбиральні комбайни, тис. шт.	2,5	2,1	1,8	1,6	11,2	64,0	14,3
Бурякозбиральні комбайни, тис. шт.	4,2	3,6	2,7	2,4	20	57,1	12,0
Картоплезбиральні комбайни, тис. шт.	1,7	1,6	1,3	1,2	8	70,6	15,0

Джерело: за даними Держкомстату [4].

Таблиця 4. Динаміка кількості зайнятого населення за видами економічної діяльності, тис. осіб

Показник	2010	2012	2014	2015	2015 у % до 2010
Усього	20266,0	20354,3	18073,3	16443,2	81,1
в т.ч. сільському господарстві	3094,5	3496	3091,4	2870,6	92,8
у відсотках до загальної кількості	15,3	17,2	17,1	17,5	+ 2,2 в.п.
Кількість найманих працівників	7836,4	7577,6	6193,0	5909,8	75,4
в т.ч. сільському господарстві	724,8	697,8	596,0	560,3	77,3
у відсотках до загальної кількості	8,3	8,2	8,6	8,3	-
Середньомісячна номінальна заробітна плата	2239	3026	3480	4195	187,4
в т.ч. сільському господарстві	1430	2026	2476	3140	219,6

Джерело: за даними Держкомстату [4].

14 % середньорічного надою, було збільшено валове виробництво молока на 20,4 %, і в 2015 р. надій від однієї корови в сільськогосподарських підприємствах склав 4644 кг. Динаміка виробництва основних видів продукції тваринництва наведена в таблиці 2.

У валовому виробництві молока протягом останніх років 70 % відводиться господарствам населення. Найважливішими напрямками зростання валового виробництва продукції тваринництва є поліпшення породного складу тварин, прискорений розвиток кормової бази, вдосконалення способів утримання худоби, підвищення рівня механізації трудомістких процесів в галузі. В системі заходів по підвищенню економічної ефективності виробництва продукції галузі важливе значення мають ресурсозберігаючі технології і техніка. Це дозволить знизити матеріальні витрати, які займають лівову частку (84,1 %) в структурі собівартості продукції [1].

Зміни у виробництві продукції потребують певних змін технології й технологічної сумісності машин з його вимогами. Технічні засоби повинні відповідати технологічним потребам, а не технологія пристосовуватись під наявні матеріально-технічні засоби. Матеріально-технічне забезпечення сільського господарства в країні наведено в таблиці 3.

За досліджуваний період кількість тракторів зменшилась на 15,5 %, комбайнів для збирання зерна на — 18,6, картоплі на — 29,4, кукурудзи на — 36 та буряків на — 42,9 %. До технологічної потреби забезпеченість в 2015 році по тракторам складає 30,5 % по різним видам комбайнів від 12 до майже 24 %. Близько 60 % технічних засобів знаходяться в стані морального і фізичного зносу, не кажучи вже про те, якого вони покоління та комплектації виробництва. Як наслідок, навантаження на один зернозбиральний комбайн в країні становить 280 га лише ранніх зернових, тоді як у країнах ЄС — 80. Тому ранні жнива проводимо місяць, за потреби десять днів, і в полі залишаємо 15—20 %

врожаю, що у грошовому еквіваленті складає 8—12 млрд грн. Без оновлення основних фондів та відповідного рівня енергоозброєності праці в сільськогосподарських підприємствах неможливо забезпечити належний рівень обсягів виробництва, якості продукції та конкурентоспроможності галузі. У зв'язку з продовженням негативної тенденції щодо зменшення кількості тракторів протягом останніх п'яти років в країні зростало навантаження на один трактор, яке у 2015 р. досягло значення 147,5 га ріллі, в той час як у Канаді воно становить — 64 га, у США — менше 38, у Франції — менше 16, а у ФРН та Великобританії — менше 12 га [3].

Україна не просто відстає від світових технологій, вона з них випадає, цілком проявляє байдужість, як до нових можливостей, так і до уцілілих уламків своєї матеріально-технічної бази. Розвинуті країни прямують угору по технологічній лінії від селянських наділів та примітивних майстерень до електроніки та верстатобудування. Наша країна — униз, від радіозаводів та ракет до імпорту чужої техніки. Країна, аграрна концепція управління якої опирається на імпорту техніку і технологію, незмінно опиняється в залежності від розвинутих країн.

Будучи сферою трудової діяльності, рослинництво і тваринництво впливають на соціальний благоустрій, спосіб життя сільського населення та демографічну ситуацію на селі. Динаміка кількості зайнятого населення наведена в таблиці 4.

У сільській місцевості проживає третина населення країни, з якого понад 46 % доводиться на чоловіків та біля 54 % — на жінок. Рівень зайнятості населення у працездатному віці по рокам складає 65—67 %. Хоча середньомісячна номінальна заробітна плата в сільському господарстві зросла в 2,2 рази, проблема працевлаштування на селі є особливо гострою. Як зазначає постійний представник ООН Ніл Уокера, в Україні на сьогодні за межею бідності знаходиться 60 % населення. В державах Західної

Європи та США тільки 3 % населення зайняті у сільському господарстві і в повному обсязі забезпечують потреби своїх країн та торгують залишками. Голод буває тільки в тих країнах, які спеціалізуються лише на сільському господарстві.

Згідно з ствердженням відомого економіста Є. Райнерта секрет благополуччя розвинутих країн простий: кожна з них перш ніж перейти до вільного ринку, пройшла шлях державного регулювання, захисту внутрішнього ринку та нарощування виробництва. Розвинутий внутрішній ринок дає можливість бізнесу інвестувати та укладати в інновації. Рівень потенційних можливостей підприємства залежить від збалансованості матеріальних ресурсів, їх раціонального використання та якісного співвідношення, відповідності вимогам новітніх технологій.

ВИСНОВКИ

Організація аграрного виробництва в країні є надзвичайно актуальною проблемою, для вирішення якої важливим і визначальним заходом є підтримка аграрних виробників, стимулювання розвитку вітчизняного виробництва сільськогосподарської техніки з відповідною державною підтримкою. Крім того, необхідно створити сприятливе економічне середовище та однакові для всіх учасників "правила гри", посилити антимонопольний контроль за цінами на матеріально-технічні ресурси, сприяти формуванню реальних ринкових цін, які складаються під впливом попиту і пропозиції.

Література:

1. Гаркавий В.В. Оцінка ефективності роботи рослинницьких галузей сільського господарства України / В.В. Гаркавий // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — № 9. — С. 86—89.

2. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна. — К.: Інститут аграрної економіки, 2007. — 270 с.

3. Мазана Т.В., Ткаченко В.П. Інвестиційні процеси в аграрному виробництві / Т.В. Мазана, В.П. Ткаченко // Матеріали XX Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. "Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку" ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди". — 2016. — № 20. — С. 18—20.

4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.ukrstat.gov.ua

References:

1. Harkavyyi, V. V. (2014), "Evaluating the effectiveness of crop agricultural sectors Ukraine", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 9, pp. 86—89.

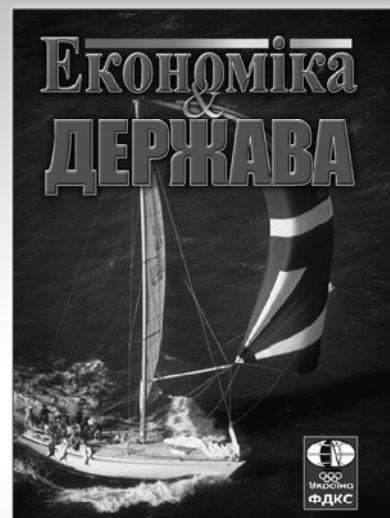
2. Malik, M. Y. (2007), *Konkurentospomozhnist ahrarnykh pidpryemstv: metodolohiia i mekhanizmy* [The competitiveness of agricultural enterprises: methodology and mechanisms], *Instytut ahrarnoi ekonomiky*, Kyiv, Ukraine.

3. Mazana, T. V. and Tkachenko, V. P. (2016), "Investment processes in agricultural production", *Materialy XX Vseukrainskoi nauk.-prakt. internet-konf. [Domestic science at the turn of epochs: problems and prospects]*, *DVNZ "Pereiaslav-Khmelnytskyi DPU im. Hryhoriia Skovorody"*, vol. 20, pp. 18—20.

4. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 June 2017).

Стаття надійшла до редакції 19.06.2017 р.

Науково-практичний журнал «ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73